

mesterséges dolgok, a rétorika és poétika szabályozta szavak mondhatatlan hímes híúsággá válnak.

És mégsincs más, mégsincs több: csak a szó. Amiért te is éltél. Nem a cifra beszéd: nem ama emberek vagy angyalok nyelve, nem a zengő érc és pengő cimbalom.

Tudom, tiéd is volt e játék: lelkes gesztikulálással idéztél egy-egy Célia-sort, rekedtes hangon ízelgetve az ígét, s vallva Rimay mesterrel: *Ha az időnk igen vizsgálkodó, szívünk keserővel ne bágyasszuk az elménket, s ne hajsuk is bánattal meg az lelkiünket...*

Könnyű ezt mondanod, Neked.

És tudom, tiéd is volt e szeretet. Vigyázva mond manapság ilyeneket az ember. De hát mégiscsak létező dolog, takarja bár farsangi álorca; mégiscsak létező dolog: hogy a barátom voltál, hogy a bicsei levéltárban egymást ölelgettük afölötti örömnünkben, hogy találtunk egy levelet, melyben Thurzó Zsuzsánna Balassi Bálint szavaival köszönti atyját. Mily csekélység! S mit ér mindez? Se pénz, se paripa, se fegyver. Négyszáz éve egy rég halott nádor rég halott leánya fabulás szavakkal írt magyarul! Vannak furcsa emberek, akiknek ez fontos. Te, aki csak néhány napja vagy a Balassiak és a Thurzók lakótársa, talán a majdan megszületendő furcsa embereknek írtál. Továbbélsz szavainkban.

Nekünk pedig

Adj már békességet, lelki csendességet, menyébeli Úr!

Kőszeghy Péter

Hopp Lajos

(1927–1996)

Az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatósága és tagsága nevében szeretnék elbúcsúzni szeretett kollégánktól, a megdöbbentő hirtelenséggel eltávozott Hopp Lajostól.* Alakja és tevékenysége teljességgel összeforrott Intézetünkkel; még megérhettük együtt, hogy megünnepeljük – alig két hete volt – az alapítás 40. évfordulóját. Ő már előző munkahelyén, a Társadalomtudományi Főosztály titkárságán dolgozott az Intézet megalakításának előkészületein, majd egyike lett az újonnan felállított intézmény első tudományos munkatársainak. 1972-től a 18. századi kutatócsoportot, majd osztályt vezette; egyidejűleg főosztályvezetőként állott a 18. és 19. századi osztályt is magába foglaló Klasszikus Magyar Irodalmi Főosztály élén. Rengeteget dolgozott, hiszen 1960 óta egyik folyóiratunknak, a Helikonnak is egyik szerkesztője, utoljára társszerkesztője volt, és részt vett három akadémiai bizottság munkájában is.

Mint magyar–francia szakos egyetemista, az Eötvös Collegium tagjaként kezdte pályafutását. Érdeklődése csakhamar a 17–18. század felé vonzotta, itt is elsősorban a Rákóczi-kor, szorosabban a Rákóczi-emigráció rengeteg megoldatlan rejtélye kötötte le figyelmét. Bán Imre egy megfigyelését alapul véve, elmondhatjuk róla, hogy azokhoz az egyre ritkább tudósokhoz tartozott, akiket – noha érdeklődésük alapján véve enciklopédikus és művelődéstörténeti természetű – egy életre megigéz egy-egy nagy író, nagy személyiség alakja. Ez volt Hopp Lajos életében Mikes Kelemen. Kiadta az író legnagyobb részben kéziratban maradt hatalmas hagyatékát kritikai kiadásban; de a *Törökországi levelekre*, a főműre vonatkozó tudásunkat is teljesen átalakította, akár a keletkezéstörténet, akár a

* Elhangozott Hopp Lajos temetésén, az újpesti Megyeri temetőben, 1996. június 20-án.

kiadástörténet, akár a források vagy a történelmi háttér tekintetében. A Levelek kritikailag helyreállított szövege és a korábban jóformán mellőzött *Mulatságos napok* az ő fáradozása révén vált napjaink klasszikus kánonjának részévé, a Magyar Remekírók sorozatban kiadott Mikes-kötet révén, amelyhez könyv nagyságú kísérőtanulmányt is csatolt. A vágyott Mikes-monográfiát már nem tudta elkészíteni, de még nagyon sokáig minden kutató az ő *Mikes és világa* című tanulmánykötetéhez fog fordulni, amelyben lefektette ennek a monográfiának az alapjait.

Hasonlóképpen rengeteget tett Rákóczi irodalmi életművének feltárásáért. Egyik sorozatszerkesztője volt a fejedelem műveit kritikai kiadásban végre közzé adó sorozatnak, amelyből három kötet már megjelent és további kötetei vannak sajtó alatt. Amint a Mikes-életművel tette, Rákócziét is a nagyközönség elé tárta a Remekírók sorozatban; ebben nemcsak a két főmű új fordítása és alapos magyarázata segíti a kánonképzést, hanem a hatalmas utószó is, megint szinte könyvnyi terjedelemben, amely először igazít el enciklopédikus igénnyel az óriási és szétágazó, de alig ismert életműben.

A legutóbbi időkben, a Mikes-kiadás lezárása után és a Rákóczi-kiadás munkálatai közben, újabb hatalmas szövegkiadási korpusz születésénél bábáskodott: egyik szerkesztője volt a Régi Magyar Drámai Emlékek 18. századi sorozatának, amely alig ismert vagy teljesen ismeretlen irodalmi kincsek tucatjait tárta fel és tette a nemzeti emlékezet részévé.

A nagymúltú magyar komparatiztikai kutatást is méltó módon folytatta francia–magyar és lengyel–magyar kapcsolattörténeti műveivel. Külön kiemelném azt, amit a lengyel–magyar viszonylatban tett. Először itt is a Rákóczi-kor volt számára a kiindulópont. A *lengyel–magyar hagyományok újjászületése* című könyvéhez azonban, amelyben a 17–18. század fordulóját tárgyalta, egyre újabbak csatlakoztak. Régebbi, elszórt és feledésbe merült eredményeket felelevenítve vagy saját vadonatúj könyvtári és levéltári kutatásai alapján megrajzolta előbb a felvilágosodás korának, majd a nemzeti újjászületés korának körképét a két kultúra és két irodalom egymáshatásának vonatkozásában; majd – ez a könyve csak nemrég jelent meg – a „kereszténység védőbástyája és pajzsa”, valamint a „conformitas”-toposz történetének megírásával a középkortól kezdve a humanizmus és reneszánsz kor lengyel és magyar művelődésének kettős portréjával ajándékozott meg bennünket. (Tulajdonképpen, együtt olvasva e könyveket, megalkotta a magyar–lengyel irodalmi és művelődési kapcsolatok első ötszáz évének monografikus áttekintését.)

Megemlíteném, hogy élete végéig tanított is. Emlékezetes marad mind bukaresti vendégtanársága, mind a budapesti egyetem régi magyar, illetve lengyel filológiai tanszékén kifejtett oktatói munkássága.

Hallatlanul szerény, szorgalmas és tevékeny volt mindenben. Ahogyan a fák nőnek, észrevétlenül gyarapodott életműve és mindaz, amibe tudományszervezőként belefogott. Ha szabad személyes megjegyzést is tennem, én magam is rengeteget köszönhetek neki, aki 1968 óta segített és igazított el ezernyi kérdésben. Magáról soha vagy csak a legritkábban beszélt. Kilenc éve volt, emlékszem, iszonyú hideg tél, a nagy hó miatt leállt a közlekedés, mindenki késett, de összejöttünk az Intézetben ünnepelni Hopp Lajos 60. születésnapját. Ekkor felengedett, beszélt zombori születéséről és arról, hogy családja miként élte át a kitelepítettek vagonlakó életét. Beszélt még az Eötvös Collegiumról is; de ilyen fél-kitárulkozás is csodának számított nála.

Nem szókép, de valóság, hogy az utolsó percig dolgozott. Mint élete és munkája elválaszthatatlan társától, Aranka asszonytól tudom, pár perccel halála előtt még egy oxfordi tanulmánykötetbe szánt francia nyelvű tanulmányának korrektúráját javította, amelyben a magyar színháztörténet 18. századi korszakát foglalta össze.

Mikes Kelemen 69 éves volt, mikor befejezte leveleskönyvét. Hűséges íródeákjának, Hopp Lajosnak összesen ennyi évet engedélyezett a sors. Elszorult szívvel állunk koporsójánál, mit is mondhatnánk mást, mint a rodostói bujdosó: „Ne kívánjunk tehát egyebet az Isten akaratjánál. Kérjük az üdvösséges életet, a jó halált és az üdvességet, és azután megszűnünk a kéréstől, mind a büntől, mind a bujdosástól, mind a telhetetlen kívánságtól. Amen.”

Isten Veled!

Szőrényi László

Neolatin irodalom Európában és Magyarországon (Irodalomtörténeti konferencia, Pécs, 1996. május 24–26.)

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz-kutató Osztálya 1996-ban a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Irodalomtörténeti Tanszékével közösen rendezte meg szokásos tavaszi tudományos ülésszakát. A konferencia a Baranya Megyei Közgűlés dísztermében zajlott, tudományos titkára Bartók István volt.

Az előadások egy része Janus Pannonius munkásságát és hatását tárgyalta, másik része a magyarországi neolatin irodalom három évszázadának korpuszával, szövegahagyományával és európai kapcsolataival foglalkozott; ezekhez csatlakoztak a tematikát kiteljesítő, részint a neolatin hagyomány hatását a 20. századig kísérő, részint az emblematiszós ábrázolásokat, jelképeket, képeket bemutató előadások.

Május 24-én délután Pirnát Antal nyitotta meg a tanácskozást, majd az első ülés keretében, Bitskey István elnökletével a következő előadások hangzottak el:

Havas László: *A magyar nép és állam születése a latin nyelvű organikus magyar történetírásban;*

Sarbak Gábor: *Gyöngyösi Gergely pálos rendtörténete;*

Boda Miklós: *„A két Róma vonzásában” – Adalékok Janus Pannonius életéhez és utóéletéhez;*

Jankovits László: *„Ad animum suam” – Hozzászólás Janus Pannonius elégiájához;*

Pajorin Klára: *Vitéz János és a humanista levél;*

Sárközy Péter: *Közös hazánk, Róma – A keresztény kultúra egyetemességének megfogalmazódása Lászlai János római sírfeliratában (1523);*

Knapp Éva-Tüskés Gábor: *Emblémaelméletek Magyarországon a 16–18. században.*

Május 25-én délelőtt, a második ülés alkalmával, Balázs Mihály elnökletével az alábbi előadások felolvasására került sor:

Ritoókné Szalay Ágnes: *Melanchthon magyarországi hatásáról;*

Imre Mihály: *A 16. századi latin nyelvű zsoltárköltészet helye a reformáció irodalmában;*

Lázár István: *Szándék és valóság – Szántó (Arator) István műveinek sorsa;*

Kruppa Tamás: *A Sas és a Sárkányfog (Báthory Zsigmond dicsőítése);*

Ács Pál: *Attila-kultusz Erdélyben a Báthory-korban;*

Tóth Tünde: *Angerianus Erotopaegnionja;*

Szabó András: *Thúri György.*